

DOI: 13.33310/2518-7813-2019-65-2-248-251

УДК 37.032:82-31

Яна РУЖЕВИЧ

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри германської філології та перекладу
Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського,
м. Миколаїв, Україна
e-mail: janaru347@gmail.com

КРОСКУЛЬТУРНА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ

У статті досліджується проблема формування ціннісних орієнтацій засобами зарубіжної літератури у кроскультурній підготовці студентів. Увагу зосереджено на формуванні готовності студентів до кроскультурної взаємодії на практичних заняттях. Розкривається єдність ціннісних орієнтацій, літературних знань та діяльності студентів як провідної умови ефективності формування ціннісних орієнтацій. Розглядаються особливості навчальної діяльності студентів на різних етапах аналізу твору та структурується усвідомлення цінностей у художніх творах. Визначені основні детермінанти ціннісних орієнтацій.

Ключові слова: цінність, ціннісні орієнтації, кроскультурна підготовка, культура, зарубіжна література.

Важливим напрямом системи освіти в Україні є формування національно свідомої особистості, здатної до продуктивного діалогу у сучасному полікультурному просторі. Оновлення змісту й технологій виховання спрямоване на визнання пріоритету ціннісних орієнтацій особистості. Основним змістом виховного процесу стає залучення студентів до створених людством цінностей. Саме тому на передньому плані літературної освіти перебувають гуманістичні цінності світової культури, що є передумовою вироблення особистісних критеріїв людяності, толерантності, гідності, взаємоповаги, моральності, які надбало людство протягом тисячоліть.

Зарубіжна література має в цьому сенсі важливу перевагу, оскільки пов'язана з різноманітними текстами, які належать до різних типів культури. Спілкування з шедеврами зарубіжної літератури сприяє розвитку у студентів нових естетичних переживань, спонукає до осмислення унікальності іншої культури.

Аналіз наукових джерел свідчить, що різноманітні параметри ціннісних орієнтацій молоді вивчало багато науковців. Сутність і структуру етико-моральних цінностей у системі сучасного українського виховання обґрунтували Т. Аболіна, І. Ващенко, О. Вишневський, Е. Корнієнко, М. Красовицький, О. Сухомлинська, О. Киричук, В. Киричук та З. Карпенко з'ясували чинники впливу на розвиток духовних цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. Становлення й розвиток моральних цінностей студентської молоді досліджували Г. Іванова, О. Рудіна, вплив колективу на цей процес – М. Казакіна, Е. Помиткін, а ме-

ханізм формування моральних цінностей і ціннісних орієнтацій – І. Бех, В. Галузяк, А. Донцов, В. Тюріна. Відображено теоретико-методичні засади формування ціннісних орієнтацій (Є. Бондаревська, М. Боришевський, Л. Валієва, В. Сластьонін). Кроскультурним аспектам приділяли увагу О. Гущина, Т. Олинець.

Проблема формування ціннісних орієнтацій у педагогічній літературі досліджується у зв'язку з розвитком і вихованням конкретних цінностей, що мають бути особистісно прийняті студентами. У цьому контексті А. Здравомислов [2] і В. Ядов [6] наполягають на тому, що ціннісні орієнтації формуються за певних соціально-психологічних умов, конкретних ситуацій, які зумовлюють поведінку людини, та є важливим елементом внутрішньої структури особистості, закріпленим життєвим досвідом кожного конкретного індивіда й сукупністю його переживань [2].

Основними детермінантами ціннісних орієнтацій виступають моральні умови життєдіяльності, рівень загальної культури, здібності людини, моральні принципи, система цінностей особистості. Зміст ціннісної орієнтації – у спрямованості особистості на ті чи інші цінності матеріальної та духовної культури суспільства. Психологічний механізм процесу формування ціннісних орієнтацій базується на рецептивній інтелектуально-емоційній діяльності людини, включає в себе відчуття, сприйняття, спостереження та пізнання і досліджується вченими як механізм соціальної регуляції поведінки особистості. Повноцінне сприймання особистістю літератури розглядається в психології як «єдність відчуття та мислення».

Учені звертають увагу на те, що моральні якості мають інтелектуально-емоційну основу й виокремлюють групу інтегративно-світоглядних почуттів, які найбільш цілісно відбивають моральну спрямованість людини [1].

Основна мета процесу формування ціннісних орієнтацій полягає у вивченні художніх творів з опорою на усвідомлення втілених у них цінностей, досягнення моральних, естетичних позицій літературних персонажів, засвоєння студентами ціннісного потенціалу твору, осмислення співвідношення цінностей, виражених у художніх творах, у зв'язку із власною системою цінностей.

Дефініцією формування ціннісних орієнтацій студентів вважаємо володіння ними комплексом літературних знань, специфічних умінь і навичок (інтерпретація змісту вивченого твору; визначення авторського бачення соціальних і морально-етичних проблем свого часу; пояснення засобів змалювання характеру персонажа; розкриття світу почуттів і переживань літературних героїв; виявлення асоціативних зв'язків зі світовою літературою) та індивідуальних якостей (пізнавальних, емоційних, інтелектуальних тощо), що передбачають здатність оперувати методами й видами діяльності, необхідними для актуалізації цінностей, сприймання й тлумачення літературних творів, визначення їхнього ціннісного потенціалу, ціннісного ставлення особистості до ідеалів суспільства, сформованість вміння обирати позитивні цінності.

Кроскультурна підготовка передбачає поліпшення взаємодії між студентами – представниками різних культур – та подолання труднощів, пов'язаних із розбіжністю у цінностях, традиціях, мовах. На думку дослідників, кінцевим результатом кроскультурної підготовки є якісні зміни особистості у мисленні, афективних реакціях, реальній поведінці, засновані на ставленнях [4, 148].

Кроскультурна підготовка студентів здійснюється і у процесі викладання зарубіжної літератури, тому що її основна мета – підготувати майбутніх фахівців до «ефективного функціонування та співпраці у глобальному середовищі, долаючи конфлікти, засновані на культурних непорозуміннях» [4, 145]. Формування готовності до кроскультурної взаємодії пов'язане з необхідністю адаптації до іншопольованого середовища з дотриманням балансу рівності цінностей національної та іншої культур, тому що процеси входження особистості в іншопольоване середовище як взаємний контакт та взаємовплив представників різних культур є надзвичайно складними. Проникнення в іноземну культуру пов'язане з набуттям певних якостей, які притаманні представникам цієї культури. Окрім поверхневих зовнішніх змін відбува-

ються і якісні, які пов'язані з ефектом занурення в іншу культуру – соціопольовані трансформації особистості [4, 193–194].

У зв'язку з цим дослідниця Ж. Клименко визначає специфічні особливості художнього перекладу як літературного явища, які необхідно враховувати при викладанні зарубіжної літератури. Це вторинність по відношенню до оригіналу, тобто залежність від об'єкту перекладу. Друга особливість, на думку автора, в тому, що художній переклад має специфічну пізнавальну цінність, пов'язану з іншопольованою природою тексту, який відображає національний образ світу. Йдеться не про національний характер, а про національний погляд на світ. Отже, для того, щоб читач перекладного твору адекватно сприймав текст, його необхідно підготувати до сприйняття іншого світу, насиченого незнайомим побутом, незнайомими традиціями, звичаями, природою тощо. І остання особливість художнього перекладу – особлива комунікативна модель – виявляється в тому, що кожний переклад є діалогом двох культур [3, 20–24].

Наука доводить, що художній перекладний текст є яскравим виявом і водночас засобом міжкультурної комунікації. Слід зазначити, що під час контакту представників різних культур виникають труднощі. Причина – культурний шок – «непередбачуваність нової для комуніканта культури, несумісність його культурного коду з культурним кодом іншого учасника спілкування. Культурний шок є наслідком неповної акультурації (обізнаності з інонаціональною культурою) особистості, незнання або нерозуміння її норм» [3, 64]. Тому викладачеві слід пам'ятати про культурний шок як типову реакцію студента на прояви інокультурності як у явищах мистецтва, так і в інших сферах життя.

Дослідники наголошують, що загальнолюдське бачення світу можливе лише на засадах національного образу світу, який найяскравіше відображається в художніх текстах. «Саме текст нап'ямую пов'язаний з культурою, бо він пронизаний безліччю культурних кодів, саме текст зберігає інформацію про історію, етнографію, національну психологію, національну поведінку, тобто про все, що складає зміст культури. Текст – набір специфічних сигналів, які автоматично викликають у читача, вихованого в традиціях даної культури, не лише безпосередні асоціації, а й велику кількість опосередкованих» [5, 87]. Отже, на думку науковців, непідготовлені читачі сприймають інокультурні твори крізь призму свого мислення, свого бачення світу. У представників різних культур існують різні алгоритми сприйняття тексту, різні принципи дешифрування закладеної в ньому інформації [3, 71]. У зв'язку з цим велике значення

має психолінгвістична теорія розуміння інокультурного тексту, обґрунтована Ю. Сорокіним [7; 8]. Він зазначає, що незнайома для реципієнта культура розглядається як система, наділена специфічним набором кодів, що є для його культури «чужими». Таким чином, процес розуміння незнайомої культури – це розшифровка її кодів. Одних знань буде замало. Необхідні такі характеристики особистості, як здатність прийняти і зрозуміти чуже, терпимість до різноманітних проявів інокультурності. Тому мета викладача – створити на практичному занятті емоційно-інтелектуальну атмосферу, яка сприятиме зацікавленню студентів чужою культурою і спрямує їх на доброзичливе ставлення до неї, полегшить сприйняття інокультурного твору. Чужа культура засвоюється в процесі навчальної діяльності студентів, коли відбувається процес спілкування. Сприймаючи інокультурний текст, студент інтерпретує його через призму своєї культури, унаслідок чого можуть виникнути різного ступеня непорозуміння, в основному, специфічних проявів чужої культури. Далі починається підготовка до сприйняття іншого світу. Ми будемо звертатися до традицій, побуту, звичаїв, природи протягом усього заняття, що допоможе студентам зрозуміти і сприйняти чужу культуру. Наблизити текст до читача допомагають і різноманітні види коментарів (культурологічний, історико-літературний, біографічний, авторський тощо).

З метою забезпечення ефективного аналізу художнього твору звертаємо увагу на прояви національного в змісті твору (раціональний інтер'єр, історико-культурні факти, національний менталітет, національний характер, національний пейзаж).

Мета таких практичних занять – навчати студентів умінню досліджувати твір крізь призму національно-культурних елементів, виховувати повагу до чужої культури.

На лекціях і практичних заняттях розглядаємо художній твір як явище культури певного народу конкретної історичної доби. Навчальна діяльність студентів структурується шляхом акцентування на усвідомлення цінностей, утілених у художніх творах; на результат, фіксує чий факт засвоєння особистістю ціннісного потенціалу твору та фактор змін и особистісних якостей студента.

Формуванню ціннісних орієнтацій студентів засобами зарубіжної літератури сприяли завдання, спрямовані на виховання емоційного ставлення і особистісного осмислення цінностей; на розвиток умінь знаходити та аналізувати прояви морально-етичних норм поведінки через відображення їх у художніх творах; на виховання й розви-

ток справедливості, милосердя, готовності допомогти іншим, делікатності, тактовності, толерантності; на виховання орієнтації на потребу духовної самореалізації у світі.

Важливо, щоб студенти змогли від розуміння психологічного змісту вчинків і особистості літературних героїв приходити до сприйняття ціннісної позиції автора, його естетичного ідеалу. Рівень сприймання твору зарубіжної літератури значною мірою зумовлений загальною культурою студента, його знаннями в галузі культури й літератури, рівнем розвитку почуттів, культурою естетичних переживань. Зіставляючи твори різних авторів і епох, студенти розмірковують над тим, як вирішувалися героями творів проблеми філософські, моральні та соціальні – про обов'язок і щастя, про особисте та громадське, про сенс і мету життя – тобто здобувати моральні знання у процесі аналізу художніх творів, що є основою формування в них ціннісних орієнтацій.

На практичних заняттях студенти виконують різноманітні види завдань: пояснить засоби змалювання характеру персонажа; розкрийте світ почуттів і переживань літературних героїв, пояснить засоби емоційної виразності персонажів; висловіть особисте ставлення до вчинків героїв твору, до проблем, порушених у творі; схарактеризуйте персонажів, які вплинули на ваш моральний вибір у визначенні духовних цінностей твору; пояснить ціннісний потенціал прочитаного та власне ставлення до нього. Є завдання творчого характеру, спрямовані на трансформацію авторського тексту; дослідницькі завдання, що потребують самостійних навчально-пізнавальних дій; творчі роздуми.

Систематична робота над матеріалом на практичних заняттях дала змогу вдосконалити вміння студентів аналізувати й зіставляти художні твори та явища всього жанрового спектра; спрямувати увагу на ознайомлення з кращими зразками україномовних перекладів творів світового письменства та з творчістю майстрів художнього перекладу; розвивати завдяки дослідницькій роботі вміння та навички аргументованого висловлювання власної думки, асоціативне мислення; вдосконалювати знання з теорії літератури; розвивати навички культурологічного, літературознавчого, компаративного аналізу художнього тексту тощо.

Відзначимо, що застосовуючи різноманітні засоби виразності, зарубіжна література забезпечує розвиток естетичних смаків і вподобань студентів, формує культуру міжособистісних стосунків, сприяє вихованню людяності, толерантності, милосердя, шляхетності тому, що світ літератури – ціннісний.

Список використаних джерел

1. Додонов Б. И. В мире эмоций. Киев: Политиздат Украины, 1987. 140 с.
2. Здравомыслов А. Г. Потребности, интересы, ценности. Москва: Политиздат, 1986. 223 с.
3. Клименко Ж. В. Теория і технологія вивчення перекладних художніх творів у старших класах загальноосвітньої школи. Монографія. Київ: НПУ імені М. Драгоманова, 2006. 340 с.
4. Кроскультурна взаємодія: теорія, методологія, практика: монографія за заг. ред. А. К. Солодкої. Миколаїв: Іліон, 2014. 204 с.
5. Маслова В. А. Лингвокультурология. Москва: Изд. Центр «Академия», 2001. 208 с.
6. Саморегуляция и прогнозирование социального поведения личности. Под ред. В. А. Ядова. Ленинград: Наука, 1979. 264 с.
7. Сорокин Ю. А. Роль этнопсихологических факторов в процессе перевода. Национально-культурная специфика речевого поведения. Москва: Наука, 1977. С. 166–174.
8. Сорокин Ю. А. Почему живут и умирают книги? Москва: Педагогика, 1991. 160 с.

References

1. Dodonov B. Y. (1987). V myre emocij [In the world of emotions]. Kyiv: Politizdat of Ukraine. [in Russian].
2. Zdravomyslov A. G. (1986). Potrebnosty, ynteresy, cennosty [Needs, interests, values]. Moscow: Politizdat. [in Russian].
3. Klimenko Zh. V. (2006). Teoriya I tehnologiya vivchennya perekladnih hudozhnih tvoriv u starshih klasah zagalnoosvtnyoyi shkoly [Theory and technology of studying translated works of art in senior grades of a secondary school]. Monografia. Kyiv: NPU named after M. Drahomanov. [in Ukraine].
4. Solodka A. K. (2014). Kroskultura vzayemodiya: teoriya, metodologiya, praktika: monographiya [Cross-cultural interaction: Theory, Methodology, Practice] Monografia. Mykolaiv: Iliion. [in Ukraine].
5. Maslova V. A. (2001). Lingvoculturologiya [Lingvoculturology]. Moscow: Izd. Center «Academy». [in Russian].
6. Yadov V. A. (1979). Samoregulyatsiya y prognazyrovanye sotsyalnogo povedeniya lychnosty [Self-regulation and forecasting of social behavior of the individual]. Leningrad, Nauka. [in Russian].
7. Sorokin Y. A. (1977). Metod ustanovleniya lakun kak odin iz sposobovviavleniya lokalnih kultur [Method of establishing gaps as one of the ways of identifying the specifics of local cultures] (fiction in the cultural aspects) // National-cultural specificity of speech behavior. – Moscow: Nauka, 352 p.
8. Sorokin Y. A. (1991). Pochemu zhivut I umerayut knigi? [Why do books live and die?]. Moscow: Pedagogics. [in Russian].

Яна Ружевич. Кроскультурная подготовка студентов средствами зарубежной литературы в процессе формирования ценностных ориентаций

В статье исследуется проблема формирования ценностных ориентаций средствами зарубежной литературы в кроскультурной подготовке студентов. Внимание сосредоточено на формировании готовности студентов к кроскультурному взаимодействию на практических занятиях. Раскрывается единство ценностных ориентаций, литературных знаний и деятельности студентов как руководящее условие эффективности формирования ценностных ориентаций. Рассматриваются особенности учебной деятельности студентов на разных этапах анализа произведения. Определены основные детерминанты ценностных ориентаций.

Ключевые слова: ценность, ценностные ориентации, кроскультурная подготовка, культура, зарубежная литература.

Yana Ruzhevych. Cross-cultural training of students by means of foreign literature in formation process of valuable orientations

The article is devoted to the problem of the formation of value orientations by means of foreign literature in the cross-cultural training of students. It is emphasized that foreign literature has an important advantage as it is associated with various texts belonging to different types of cultures. Communication with masterpieces of foreign literature promotes the development of new aesthetic experiences among students, prompts to comprehend the uniqueness of another culture.

The main determinants of value orientations are determined. These are the conditions of life, the level of general culture, the ability of man, beliefs, moral principles, the system of values of the individual. The content of the value orientation of the individual is its focus on certain values of the material and spiritual culture of society.

It is emphasized that the main goal of the process of formation of value orientations is the study of artistic works based on the awareness of the incarnated values, the comprehension of the moral and aesthetic positions of literary characters, the mastering of the value potential of the work by students, and the understanding of the relation of values expressed in artistic works, in connection with an important system of values.

The unity of value orientations, literary knowledge and students' activity as the leading condition of the effectiveness of the formation of value orientations is revealed.

Much attention is paid to the formation of students' readiness for cross-cultural interaction in practical classes. The main goal of the cross training of students is defined – it is overcoming the difficulties associated with the differences in values, traditions, languages.

The peculiarities of students' educational activity at various stages of the analysis of works are considered, which is structured on awareness of values embodied in artistic works.

The article focuses on various types of tasks, performing students to understand the psychological content of actions and personality of literary heroes come to perceive the value position of the author, his aesthetic ideal.

Key words: value, value orientations, cross-cultural interaction, culture, foreign literature.